ויאמר אליהו

שמועסן, און חיזוק וועדטער
אין אמונה און בטחון, און נאך
אויף די וואכעדיגע פרשה

ערב שב"ק פרשת
ויצא
י' כסלו
שנת תשפ"ז

אין אידיש

מאת הרב **אלי' מאיר סמיט** שליט"א

♦ ביהמ"ד תוס' יו"ט ירושלים 058.323.1459 | 347.897.9968 ♦

מען מוז טוהן השתדלות – אבער מה' הישועה!!!

מען דארף מאכן השתדלות טראץ אונזער אמונה און בטחון אינעם אייבערשטן

עם שטייט אין אונזער פרשה (בראשית ל, יד): וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל לֵאָה תְּנִי נָא לִי מִדּוּדָאֵי בְּנֵךְ.

דער ספורנו (בראשית ל, טז) שרייבט, אז די תורה לערנט אונז, אז מיט דעם וואס די אמהות האבן אריינגענומען די שפחות און שטיב, זענען זיי נתרצה געווארן פארן אייבערשטן, און דעפאר האבן זיי זוכה געווען אז זייער תפילות זאלן נתקבל ווערן, און אזוי אויך מיט די מעשה פון די דודאים. ווייל אזוי דארף מען זיך צופירן: טוהן די ריכטיגע השתדלות, בדרך הטבע, און צוזאמען מיט דעם זאל מען מתפלל זיין פארן אייבערשטן אז עס זאל מצליח זיין.

דעם הסבר און דעם פשט פון דעם געפונען מיר ביים רבינו בחיי (פתיחה לפרשת שלח), וואס לערנט אונז א וואונדערליכן יסוד אין דעם עבודה פון השתדלות.

שלמה המלך זאגט (משלי כא, לא) סוּס מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה וְלַה' הַתְּשׁוּעָה. לכאורה דארף מען פארשטיין, אויב די ישועה איז פונעם אייבערשטן, פארוואס דארף מען צוגרייטן א פערד צום מלחמה?

שרייבט דער רבינו בחיי, אז שלמה המלך וואלט מיט דעם פסוק דעם מענטש: ער זאל טוהן אלעס וואס ער קען בדרך הטבע, און דאס איבערגיג זאל ער זיך פארלאזן אויפן אייבערשטן. וועט עס גייט ארויס אין מלחמה דארף צוגרייטן געווער, פערד און רייטווענגער, און אויב ער גרייט זיך נישט צו צום מלחמה, און פארלאזט זיך אויף א נס, וועט ער אריינפאלן אין די הענט פון זיינע שונאים.

פונדעסטוועגן, אויך נאכדעם וואס ער האט געטוהן אלעס וואס ער קען, טאר ער זיך נישט פארלאזן אויף זיינע הכנות, נאר בלויז אויפן אייבערשטן. ווייל מיר געפונען אז מענטשן קענען פארלירן אין מלחמה טראץ אלע זייערע הכנות, אזוי ווי דער פסוק זאגט (תהלים לג, יז) שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה.

דעריבער האט די תורה באפולן די אידן, אז ווען זיי לאזן זיך ארויס אין מלחמה קעגן זייערע שונאים, זאלן זיי זיין חלוצים למלחמה, אנגרייטן שטרויכלונגען, און שיקן שפיאנען אין די שטעט פון די שונאים. באמת וואלטן זיי דאס נישט געדארפט, ווייל זייער נצחון איז סיי ווי נישט געווען בדרך הטבע. אבער דער וועג פון די תורה איז קיינמאל זיך נישט צו פארלאזן אויף א נס: מען טוט אלע הכנות וואס מען דארף, און נאכדעם גלייבט מען אז דער עיקר ישועה ליגט נישט אין אונזערע הענט, נאר עס ליגט אין די הענט פונם אייבערשטן.

אזוי געפונען מיר ביי דוד המלך, אז ווען ער האט געפרעגט ביי די אורים ותומים, האט מען איהם געענטפערט (שמואל ב' ה, כג) וַיַּסֵּב אֶל אַחֲרֵיהֶם וּבָאתָ לָהֶם מִמּוּל הַבְּכָאִים, דאס הייסט, ער זאל זיך פירן ווי עס פירט זיך אין א מלחמה בדרך הטבע.

אזוי אויך ביי די מלחמה אויפן שטאט 'עי', האט דער אייבערשטער געזאגט צו יהושע (יהושע ח, ב) שִׂים לְךָ אֹרֶב לָעִיר מֵאֲחֲרֶיהָ. ענדיגט דער רבינו בחיי צו: אז פאר דעם זעלבן טעם האט משה רבינו געשיקט מרגלים פון מדבר פארן, ווי דער אייבערשטער האט איהם באפולן (במדבר יג, ב) שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים, ווייל אזוי דארף מען זיך צופירן.

> **מען דארף טאקע טוהן השתדלות, אבער בשעת מען טוט עס דארף מען וויסן אז מען טוט עס נאר ווייל אזוי איז דער רצון ה', אז מען זאל טוהן א מעשה פון השתדלות, אבער נישט חלילה אז דאס האט עפעס א כח צו דערנענטערן די ישועה אדער דאס צו דערווייטערן.**

פון דעם רבינו בחיי'ס יסוד לערנען מיר זיך ארויס, אז אין מלחמה דארף מען זיך פירן מיט אלע כללים פון מלחמה, און דאך וויסן אז לַה' הַתְּשׁוּעָה. אזוי זעהן מיר טאקע, אז אין אלע מלחמות וואס יהושע האט געפירט מיט די מלכי כנען, האט ער געקעמפט מיטן שוועדט און מיט אלע תחבולות על פי דרך הטבע, כאטש דער אייבערשטער האט איהם צוגעזאגט אז ער וועט מנצח זיין. און פונדעסטוועגן, אין סוף ספר יהושע (כד, יב) זאגט יהושע פאר כלל ישראל: לֹא בְחַרְבְּךָ וְלֹא בְקַשְׁתֶּךָ. דער רד"ק (שם) איז מסביר, אז ווען נישט דעם אייבערשטנ'ס הילף וואלטן דער שווערד און בויגן גארנישט געהאלפן, אזוי ווי דוד המלך זאגט (תהלים מד, ז) כִּי לֹא בְקַשְׁתִּי אֶבְטָח וְחַרְבִּי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי. און דארט שטייט אויך (שם, ד) כִּי לֹא בְחַרְבָּם יָרְשׁוּ אָרֶץ וּזְרוֹעָם לֹא הוֹשִׁיעָה לָמוֹ.

אבער נאכדעם וואס מען האט געטוהן די ריכטיגע השתדלות, דארף מען נישט מורא האבן, ווי דער פסוק זאגט אונז שוין צו (דברים כ, א) וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב מִמְּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ עִמָּךְ.

אויך קענן א שוואכער שונא דארף מען מאכן השתדלות

אזוי אויך, ווען דער שונא איז שוואכער פון אונז, טאר מען זיך נישט פארלאזן אויף אונזער כח און נישט אויף זיין שוואכקייט. דאס לערנען מיר זיך אויף פון יהושע. נאכדעם וואס מען האט געהארגעט עכן, האט דער אייבערשטער איהם געזאגט (יהושע ח, א) אַל תִּירָא וְאַל תֵּחָת, קַח עִמְּךָ אֶת כָּל עַם הַמִּלְחָמָה וְקוּם עֲלֵה הָעָי, און יהושע האט גענומען דרייסיג טויזנט גיבורי חיל.

איז דאך שוואר, פארוואס האט ער געדארפט דרייסיג טויזנט גיבורים, ווען דאס ערשטע מאל האבן די מרגלים איהם געזאגט אז צוויי אדער דריי טויזנט מאן זענען גענוג (יהושע ז, ג): אַל תְּיַגַּע שָׁמָּה אֶת כָּל הָעָם כִּי מְעַט הֵמָּה?

נאר דער אייבערשטער האט איהם געהייסן נעמען דאס גאנצע פאלק, און זיך נישט פארלאזן אויף דעם וואס דער שונא איז שוואך. ווייל פונקט ווי מען דארף נישט מורא האבן פון א שטארקן שונא, אזוי טאר מען זיך נישט פארלאזן אויף א שוואכן שונא. מען גרייט צו אלעס וואס מען דארף, אזוי ווי עס שטייט (משלי כ, יח) וּבְתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה מִלְחָמָה, און נאכדעם פארלאזט מען זיך אויפן אייבערשטן, ווייל נישט די שטארקייט פון די חיל און נישט די שוואכקייט פונעם שונא ברענגען דעם נצחון, נאר (דברים כ, ד) כִּי ה' אֱלֹקֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם.

פון דעם אלעם זעהן מיר, אז דאס איז דער גרויסער נסיון פון א מענטש: פון אין זייט דארף ער טוהן אלעס בדרך הטבע, און פון די אנדערע זייט דארף ער צו וויסן אז נישט זיינע מעשים ברענגען די ישועה, ווי עס זעהט אויס פאר די אויגן, נאר לַה' הַיְשׁוּעָה. זיין השתדלות איז נישט מער ווי מקיים צו זיין די גזירה פונעם מלך, אזוי ווי א שטייער וואס מען איז שולדיג פאר די מלוכה.

השתדלות איז א חוב, די ישועה איז פונעם אייבערשטן

דער מדרש דערציילט (בראשית רבה סח, ב): ווען יעקב אבינו איז געגאנגען קיין חרן זוכן זיין זיווג, איז ער געבליבן מיט ליידיגע הענט, ווייל עשו האט צוגענומען פון איהם די גאנצע האב און גוטס וואס זיין פאטער האט מיט איהם מיטגעגעבן. האט יעקב זיך געווואונדערט (תהלים קכא, א) מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי? בייא אליעזר, ווען ער איז געגאנגען

ברענגען רבקה, שטייט דאך (בראשית כד, י) וַיַּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים, אבער איך האב אפילו נישט איין רינגל! נאכדעם האט ער זיך אבער געכאפט און געזאגט: "מה אנא מובד סברי מן בריי", וועל איך דען פארלירן מיין האפענונג אויף מיין באשעפער? חס ושלום! נאר עֻזִּרִי מֵעִם ה' (שם, ב).

דער היילִיגער כתב סופר זי"ע איז מסביר דעם מדרש, אז אין אנהייב האט יעקב געוואלט גיין אין דעם וועג פון די אבות, וואס האבן זיך געפירט בדרך הטבע און זיך נישט פארלאזט אויף א נס, אזוי ווי אליעזר האט מיטגענומען צוהען קעמלען מיט אלעם גוטן. דערביבער, וועו אלִיפז האט איהם אלעס צוגענומען, האט ער געטראכט מָאַיִן יָבֹא עֶזְרִי, ווי אזוי וועל איך יעצט טרעפן מיין זיווג, וואס ווערט אנגערופן 'עזר' מלשון (בראשית ב, יח) עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ.

נאכדעם האט ער זיך אבער מתבונן געווען, אז אויך וועו א מענטש גייט בדרך הטבע קען ער גארנישט דערגרייכן אן דעם אייבערשטנ'ס הילף, ווייל אלעס איז בידי שמים. ביים באשעפער איז נישטא קיין חילוק צווישן דרך הטבע און למעלה מדרך הטבע, דער וואס האט געזאגט פאר אויל עס זאל ברענען קען זאגן פאר עסיג עס זאל ברענען. נאר וואס דען, דער אייבערשטער וויל ממעט זיין אין נסים, דערביבער האט ער געהייסן פאר אונז מענטשעלעך צו טוהן השתדלות. אבער וועו עס האט נישט מיט וואס צו טוהן השתדלות איז פטור דערפון, און ער קען זיך פארלאזן אז דער אייבערשטער וועט איהם העלפן אויך אן קיין הילף פון בשר ודם.

און דאס איז פשט אין יעקב אבינו'ס ווערטער "מה אנא מובד סברי מן בריי": 'מה אנא', וואס בין איך וועו אפילו וועו איך האב אלעס, אויב איך פארליר מיין בטחון אין מיין באשעפער? אלעס וואס איך האב איז דאך דעמאלטס ווי גארנישט. אויב אזוי, אויך וועו איך האב גארנישט פארליר איך נישט מיין בטחון, און מיין 'עזר' וועט קומען פונעם אייבערשטן אויך אן השתדלות.

ענדליך צו דעם, געפונען מיר אין ירושלמי (תרומות פ"ח ה"ג). רבי יַנאי האט מורא געהאט פון שלענג, און ער פלעגט אוועקשטעלן די פיר פיס פון זיין בעט אין עמערס מיט וואסער, ווייל די שלענג וואס האבן זיך געפונען אין זיין אומגעגנט, האבן נישט געקענט אריבער קריכן וואסער. איין מאל וועקט ער זיך אויף און טרעפט א שלאנג אויף זיין בעט. פון דעמאלט האט ער געהייסן אוועקנעמען די עמערס, און געזאגט: איך דארף מיך פארלאזן אויפן אייבערשטן אז ער וועט מיך היטן.

איז דאך שווער, האט ער דען ביז דעמאלט נישט געהאט קיין בטחון? נאר פריער האט ער מקיים געווען זיין חוב פון השתדלות, זיך צו היטן פון מזיקים. וועו ער האט אבער געזהען אז זיין השתדלות העלפט נישט, האט ער פארשטאנען אז אין דעם ענין פארלאנגט נישט פון איהם קיין השתדלות, נאר בלויז בטחון. דאס קומט נישט ח"ו ראפנעמען פון דעם חוב פון השתדלות, נאר צו ארייגלייגן די השתדלות אין די ריכטיגע פראפארציע.

אונזער יכולת צו מאכן השתדלות איז אויך א מתנה פון הימל!

דאס איז א כלל גדול אין מהלך החיים פון א מענטש: דער אייבערשטער האט גוזר געווען אז א מענטש זאל ארויסגיין צו זיין ארבעט און עסן די פירות פון זיין אייגענע מיה, און אזוי אויך ביי אלע זיינע געברויכן דארף ער טוהן השתדלות. אבער אין די זעלבע צייט דארף ער געדענקען די ריינע אמונה, אז א מענטש קען גארנישט דערגרייכן מיט זיין אייגענעם כח, און די השתדלות האט נישט קיין שום שייכות מיט דעם וואס עס קומט ארויס, נאר אלעס איז א מתנה פון הימל.

אזוי געפונען מיר ביי יצחק אבינו (בראשית כו, יב) וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה'. לכאורה דארף מען פארשטיין, 'ויזרע' מיינט דאך אז ער האט זיך געמוטשעט מיט די ארבעט פון פעלד, איז פארוואס שטייט 'וימצא', א מציאה קומט דאך אן קיין מיה?

איז מסביר דער היילִיגער קדושת יום טוב זי"ע (תולדות, ד"ה ותקח רבקה, עיין שם), אז יצחק האט טאקע פארזייט, אבער וועו ער האט געזהען וויי די תבואה וואקסט, האט ער עס אנגעקוקט נישט מער ווי א מציאה און א מתנה פון הימל, וויייל בְּרָכַת ה' הִיא תַּעֲשִׁיר (משלי י, כב). די השתדלות איז נאר א גזירה פון אויבן, בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם, אבער די מאה שערים וואס ער האט באקומען זענען א מציאה און א מתנה פון הימל.

אויך דעם זעלבן וועג איז דער מהר"ם שיק זי"ע (ד"ה ויצא) מסביר וואס חז"ל זאגן (חולין צא ע"ב), אז יעקב אבינו האט געזומען פון די שטיינער פון דעם ארט און זיי געלייגט אונטער זיין קאפ (בראשית כח, יא), און די שטיינער האבן זיך אנגעהויבן קריגן איינער מיטן צווייטן, ביז דער אייבערשטער האט זיי געמאכט פאר איין שטיין, ווי עס שטייט (שם, יח) וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׂם מְרַאֲשֹׁתָיו.

וועו יעקב אבינו האט זיך דארט געלייגט שלאפן, האט ער מורא געהאט פון ווילדע חיות און גזלנים. האט ער זיך פארלאזט אויפן אייבערשטן, אבער ער האט אויך געטוהן וואס ער האט געקענט זיך צו ראטעווען. דאס זענען די 'אבנים', די צוויי יסודות אויף וועלכע ער האט זיך אנגעלענט: איינס די השגחה פונעם אייבערשטן, און די צווייטע זיין אייגענע השתדלות.

די שטיינער האבן זיך געקריגט, וויייל די צווי יסודות זענהן אויס וויי א סתירה: ווי קען מען זיך פארלאזן אויפן אייבערשטן, און אין די זעלבע צייט אויף די אייגענע מעשים? האט דער אייבערשטער זיי געמאכט פאר איין שטיין, ער האט איהם געגעבן צו פארשטיין אז באמת איז אלעס איינס, וויייל אויך זיינע מעשים זענען בהשגחת ה'. דאס הייסט, מען דארף טאקע טוהן השתדלות, אבער בשעת מען טוט עס דארף מען וויסן אז מען טוט עס נאר וויייל אזוי איז דער רצון ה', אז מען זאל טוהן א מעשה פון השתדלות, אבער נישט חלילה אז דאס האט עפעס א כח צו דערנענטערן די ישועה אדער דאס צו דערווייטערן. און נאך מער, אויך די השתדלות אליין וועדט געטוהן נאר מיטן רצון פונעם אייבערשטן, וויייל א מענטש קען נישט אויפהייבן א האנט אדער א פוס אויב עס איז נישט נגזר געווארן פון אויבן.

פארשטייט זיך אז די וועדטער זענען נישט געזאגט געווארן אויף יעקב אבינו אליין ח"ו, נאר בדרך דרוש, כדי אונז צו לערנען פאר אלע דורות ווי אזוי מען דארף זיך פירן.

ביכורים – אלעס קומט פון איהם!

דעם יסוד פון אמונה, לערנען מיר זיך אויך פון די מצוה פון ביכורים. ביי מצות ביכורים שטייט (דברים כו, ג) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם, און רש"י (שם) זאגט: "ואמרת אליו - שאינך כפוי טובה".

דער ספר החינוך (מצוה צא) שרייבט, אז דער שורש פון די מצוה איז, מיר זאלן געדענקען און וויסן אז אלע ברכות אויף דער וועלט קומען צו אונז פונעם אייבערשטן. דערביבער ברענגט מען די ערשטע פרוכט פארן אייבערשטן, און דורך דעם וואס מיר זענען מודה אז די פירות און אלע גוטס קומען פון איהם, וועדן מיר ראוי צו די ברכה און אונזערע פירות וועדן געבענטשט.

א מענטש האט געאקערט, געזייט, געשניטן און אריינגעברענגט די תבואה אין שטוב, און דערנאך קומט ער צום כהן און זאגט (דברים כו, י) וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה'. מיט דעם איז ער מבטל די מחשבה פון כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי, און מיט די וועדטער אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי וויייזט ער אז ער דערקענט אז אלעס קומט פונעם אייבערשטן.

די גמרא (שבת לא ע"א) רופט אן סדר זרעים מיטן נאמען 'אמונה', און תוספות (שם, ד"ה אמונת) ברענגט פון ירושלמי דעם טעם: "שמאמין בחי העולמים וזורע", דער מענטש גלייבט אינעם חי העולמים, און דערפאר זייט ער איין. דאס הייסט, בשעת א מענטש זייט איין וויייסט ער גוט אז אן רעגן און אן סייעתא דשמיא וועט גארנישט וואקסן. אבער נאכן שניט קען ער דאס פארגעסן, און מיינען אז כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה. און וועו עס טראכט אזוי איז נישט ראוי צו א ברכה, וויייל פאר א כפוי טובה טוט מען נישט קיין טובה, ווי דער ספר חסידים (סימן תתרכ"ו) שרייבט: "אל ירחם על מי שהוא כפוי טובה" (און עיין רמב"ן דברים כג, ה). דערביבער האט די תורה געהייסן ברענגען ביכורים, כדי ער זאל געדענקען אז אלעס איז פונעם אייבערשטן, און ממילא וועט ער זיין ראוי צו די ברכה.

דערביבער איז נישט גענוג סתם זאגן, נאר וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ, מיט א הויך קול, און מען מאכט א גרויסן עסק פון די גאנצע ביכורים, כדי די הכרת הטוב זאל זיך איינווארצלען אין הארץ.

און דאס איז די כוונה פון חז"ל (בראשית רבה א, ד) אויף "בְּרֵאשִׁית בָּרָא", אז די וועלט איז באשאפן געווארן אין זכות פון דריי זאכן וואס ווערן אנגערופן 'ראשית', און איינס פון זיי איז ביכורים. וויייל דער תכלית פון די בריאה איז אז דער מענטש זאל דערקענען אז אלעס קומט פונעם אייבערשטן, און צו דעם קומט מען אן דורך ברענגען ביכורים.

מיט דעם פארשטייט מען אויך פארוואס די מצוה פון ביכורים שטייט נעבן עמלק. ביכורים איז דאס פארקערטע פון עמלק: די מצוה וואַרצלט איין אין אונז הכרת הטוב, און דער כח פון עמלק איז (מכילתא בשלח יז) "יבוא כפוי טובה ויפרע מכפוי טובה".

און דאס איז דער פשט אין דעם מדרש (תנחומא כי תבוא, סימן א): משה רבינו האט געזהען ברוח הקודש אז דער בית המקדש וועט חרוב וועדן און מצוות ביכורים וועט בטל וועדן, האט ער מתקן געווען פאר די אידן צו דאווענען דריי מאל א טאג. וויייל ביכורים שטארקט די אמונה אז אלעס איז פון איהם, און דער עיקר פון תפילה איז אויך צו וויסן און געדענקען אז אלעס קומט פונעם אייבערשטן.

קומט אויס, אז א מענטש איז מחויב צו טוהן אלעס וואס ער קען בדרך הטבע, אבער נאך די גאנצע השתדלות דארף ער ארויסנעמען פון הארץ יעדע פחד און דאגה, און וויסן אז דער הצלחה וועגדט זיך נישט אין א גרויסע חיל אדער אין א שטארקע האנט, נאר אלעס קומט פון איהם, וויייל לַה' הַתְּשׁוּעָה.